

*А. В. Терент'єва,
кандидат наук з державного управління, старший науковий співробітник,
Український центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф
(УНПЦ ЕМД та МК), м. Київ*

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЮ СЛУЖБОЮ МЕДИЦИНИ КАТАСТРОФ УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВОЮ ЄДИНОЇ СИСТЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Запропоновано окремі методологічні підходи до розгляду Державної служби медицини катастроф України як компоненти національної безпеки у вигляді підсистеми медичного захисту за умов надзвичайних ситуацій.

In article some methodological approaches to consideration of State service of disaster medicine of Ukraine as component of national safety in the form of a subsystem of medical protection in the conditions of extreme situations are offered.

*Ключові слова: медицина катастроф, надзвичайна ситуація, подолання наслідків.
Keywords: disaster medicine, an extreme situation, liquidation of consequences.*

ВСТУП

Забезпечення сталого соціально-економічного розвитку України має супроводжуватися формуванням безпечного для суспільства і кожної людини стану життєвого довкілля, забезпеченням прийняттого рівня ризику, сучасною системою безпеки, яка базувалася б на принципах міжнародного права. Україна сьогодні, на жаль, є одним з найнебезпечніших регіонів світу за ступенем критичності техногенних навантажень, потенційної небезпеки шкідливих для населення і навколишнього середовища виробництв. Високий ступінь концентрації промисловості України перебуває в суперечності з невисокою технологічною дисципліною виробництва, що створює об'єктивні передумови зростання техногенних і техногенно-екологічних аварій, катастроф та інших надзвичайних ситуацій (НС). Територія нашої країни покрита мережею потужних транспортних магістралей, по яких транзитом проходять у великій кількості екологічно небезпечні вантажі. Серйозну техногенну та екологічну небезпеку для густонаселених районів країни становлять нафтопроводи, газопроводи та аміакопроводи. Окрім зазначених чинників, НС можуть бути спричинені екстремальними атмосферними явищами, непередбачуваними природними подіями, а також епідеміями.

Актуалізація проблеми тероризму реально висвітлила вузькість техногенно-природного виміру безпеки і додала інші чинники небезпеки, передусім біологічного характеру. Існує й така група небезпек, як соціальні та міжетнічні конфлікти. Про це теж необхідно пам'ятати.

Таким чином, до проблем безпеки людини в широкому розумінні цього визначення необхідно підходити комплексно, системно. Немає окремо екологічної, економічної, техногенної, соціальної чи якоїсь іншої безпеки. Існує єдина безпека життєдіяльності, яка включає в себе весь процес забезпечення безпеки людини, малих і великих соціальних груп у соціально-культурному і природному середовищі.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

До квітня 1997 р. Україна була практично єдиною державою СНД, в якій не було власної державної служби медицини катастроф, але проводилась значна робота з її створення.

При розбудові Державної служби медицини катастроф (ДСМК) України було використано досвід побудови аналогічної служби в США [1], вибір цієї країни можна обґрунтувати найбільш високим рівнем розвитку наукової та практичної складових частин охорони здоров'я. Досвід Російської Федерації є корисним тому, що майже всі найкращі розробки в розрізі Служби в колишньому Радянському Союзі були використані в розбудові Всеросійської служби медицини катастроф.

Виходячи із вищевикладеного, вважається за можливе переконливо стверджувати, що медико-санітарні наслідки (реальні та потенціальні) НС, безумовно, є загрозою національної безпеки України як безпосередньо, так і внаслідок вкрай негативного впливу на соціально-економічний, соціально-політичний та, не в останню чергу, психологічний стан населення країни.

Наявність вказаної загрози потребує ефективної та адекватної системи медичного захисту населення від наслідків НС природного, антропо-техногенного та соціально-політичного характеру.

Вперше в Україні ДСМК створено за Постановою Кабінету Міністрів України від 14.04.1997р. № 343 "Про утворення Державної служби медицини катастроф". На сьогодні попри складні економічні умови ДСМК України знаходиться у стадії розбудови. За цих умов фахівці, які працюють або співпрацюють з ДСМК, потребують певного обсягу теоретичних і практичних знань, що сприятимуть підвищенню ефективності їх роботи.

Для надання безкоштовної медичної допомоги постраждалим внаслідок НС техногенного і природного характеру громадянам, рятувальникам і особам, які беруть участь у подоланні наслідків НС техногенного і природного характеру, діє ДСМК України як особливий вид державних аварійно-рятувальних служб [2; 3]. ДСМК України складається з медичних сил і засобів та лікувальних установ державного і територіального рівнів незалежно від виду діяльності і галузевої приналежності, визначених центральним органом виконавчої влади з питань охорони здоров'я за узгодженням зі спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади, до компетенції якого віднесені питання захисту населення і території від НС техногенного і природного характеру, з питань оборони, з питань внутрішніх справ, з питань транспорту, Радою Міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями. Координацію діяльності Державної служби медицини катастроф на випадок виникнення надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру здійснюють спеціальні комісії загальнодержавного (регіонального, місцевого, об'єктового) рівня, утворені згідно із Законом.

Закон України "Про аварійно-рятувальні служби" [3] вперше в нормативно-правових актах держави окреслив правове поле діяльності ДСМК як особливого виду державних аварійно-рятувальних служб (ст. 8). Згідно цього закону, "основним завданням Служби є подання громадянам та рятувальникам в екстремальних ситуаціях (стихійне лихо, катастрофи, аварії, масові отруєння, епідемії, епізоотії, радіаційне, бактеріологічне та хімічне забруднення тощо) безоплатної медичної допомоги". Закон проголошує, що ДСМК складається з медичних сил і засобів та лікувальних закладів державного та територіального рівнів незалежно від галузевої належності, визначених МОЗ України за погодженням з центральними органами виконавчої влади всіх відомств. МОЗ України здійснює організаційно-методичне керівництво ДСМК. На особовий склад ДСМК поширюються обов'язки, права та гарантії рятувальників, введені цим законом.

Закон України "Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій технічного та природного характеру" [4] містить ст.13 "Медичний захист", та відносить медичний захист до сфери компетенції ДСМК. У ст. 13 цього Закону перераховані наступні заходи запобігання або зменшення ступеня ураження людей, своєчасного надання допомоги постраждалим

та їх лікування, забезпечення епідемічного благополуччя в зонах НС:

- планування і використання існуючих сил та засобів закладів охорони здоров'я незалежно від форм власності та господарювання;

- введення в дію Національного плану соціально-психологічних заходів при виникненні та подоланні НС природного і техногенного характеру;

- розгортання в умовах НС природного і техногенного характеру необхідної кількості лікувальних закладів;

- завчасне застосування профілактичних медичних препаратів та санітарно-епідеміологічних заходів;

- контроль за якістю харчових продуктів і продовольчої сировини, питної води і джерелами водопостачання;

- контроль за станом атмосферного повітря та опадів;

- завчасне створення і підготовку спеціальних медичних формувань;

- накопичення медичних засобів захисту медичного та спеціального майна і техніки;

- контроль за станом довкілля, санітарно-гігієнічною та епідемічною ситуацією.

Основні принципи організації медичної допомоги за умов НС передбачають:

- наявність координаційного центру в зоні НС, який реалізує лікувально-евакуаційне забезпечення постраждалих;

- максимальне використання місцевої мережі наявних закладів охорони здоров'я;

- використання на догоспітальному етапі штатних медичних формувань, що здатні надати медичну допомогу в потрібному обсязі у визначеному часовому інтервалі;

- обов'язкове включення до структури ДСМК профільних стаціонарних закладів.

Відповідно до наведених принципів передбачається два рівні функціонування системи:

- територіальний (швидка медична допомога (ШМД)), спеціалізовані бригади постійної готовності першої та другої черги, лікувальні заклади, територіальні центри екстреної медичної допомоги та медицини катастроф (ТЦ ЕМД та МК));

- центральний (Міністерство охорони здоров'я України, Український науково-практичний центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф (УНПЦ ЕМД та МК)).

Враховуючи підходи, викладені в концепції захисту населення і територій від НС, засоби масової інформації в правовому полі держави, пов'язані з прийняттям Конституції України (1996 р.), Законів України "Про аварійно-рятувальні служби" (1999 р.), "Про правовий режим надзвичайного стану" (2000 р.) та "Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру" (2000 р.), переглядалися та удосконалювались певні положення Концепції організації надання екстреної медичної допомоги населенню України за умов НС. Аналіз вказує, що чинна Концепція сьогодні об'єднує систему поглядів на комплекс проблем, що стосуються організації надання екстреної медичної допомоги (ЕМД) населенню за умов НС; ос-

новні принципи управління ДСМК України, її структуру та склад, систему підготовки кадрів, систему медичного та матеріально-технічного постачання, правові основи, нормативну і директивну базу функціонування, взаємовідносини Служби з органами державного та місцевого управління, медичні проблеми організації лікувально-діагностичного процесу за умов НС, систему наукового супроводу функціонування Служби тощо. Згідно цієї Концепції визначені чотири основні принципи:

- держава реалізує гарантію безоплатної своєчасної та адекватної ЕМД громадянам за умов НС;
- для надання ЕМД населенню України за умов НС залучаються усі необхідні сили і засоби системи охорони здоров'я незалежно від відомчого підпорядкування та форм власності;
- організація надання ЕМД населенню за умов НС будуються на загальних принципах охорони здоров'я і медичного забезпечення населення України з врахуванням медико-соціальних особливостей цього періоду, що пов'язані з виникненням великої кількості санітарних втрат, частковим чи повним руйнуванням інфраструктури територіальної системи охорони здоров'я в зоні НС і погіршенням умов життєдіяльності населення;
- оперативне реагування на випадок НС, для організації і надання ЕМД постраждалим створюється особливий вид державних аварійно-рятувальних служб — ДСМК, яка є складовою частиною єдиної загальнодержавної системи запобігання і реагування на випадок НС;
- базою створення ДСМК є територіальна і відомча системи охорони здоров'я [5].

Принципами організаційної структури ДСМК України є:

- служба медицини катастроф є державною;
- організаційна структура ДСМК передбачає два рівні управління: державний та територіальний. Державний рівень управління включає спеціально визначені до цього рівня медичні сили і засоби закладів системи МОЗ України, інших міністерств і відомств та органів управління охорони здоров'я адміністративних територій, що призначені діяти у будь-якому районі України після виникнення НС, медико-санітарні наслідки якої не можуть бути подолані за допомогою медичних сил і засобів територіального рівня ДСМК даної адміністративної території.

Територіальний рівень управління охоплює медичні сили і засоби адміністративно-територіальних органів охорони здоров'я та сили і засоби розміщених на цій території медичних закладів інших міністерств і відомств, приватних чи громадських медичних закладів, що визначені для подолання медико-санітарних наслідків НС на даній території (АР Крим, області, міста центрально-го підпорядкування).

Головними закладами ДСМК є: на центральному рівні — УНПЦ ЕМД та МК, на територіальному рівні — територіальні центри екстреної медичної допомоги та медицини катастроф (ТЦЕМД та МК), які мають статус юридичних осіб подвійного підпорядкування — безпосередньо підлягають відповідно МОЗ АР Крим, управлінням охорони здоров'я обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, функціонально — УНПЦ ЕМД та МК.

У структурі служби передбачено поєднання принципів централізації та автономії управління. ТЦЕМД та МК повністю автономні в діях за умов НС на своїй території і одночасно є складовими ланками державного рівня ДСМК при НС державного масштабу.

Основними завданнями ДСМК є:

- надання ЕМД постраждалим і хворим під час подолання медико-санітарних наслідків НС, на шляхах евакуації та на територіях, які використовуються для розміщення населення із зони НС;
- накопичення оперативних запасів медичних, матеріальних і технічних засобів для подолання медико-санітарних наслідків НС;
- прогнозування медико-санітарної обстановки на адміністративних територіях України, що може скластися за умов НС природного і техногенного характеру, та аналіз досвіду подолання наслідків НС;
- підготовка і підтримання оперативної готовності сил і засобів, необхідних для подолання медико-санітарних наслідків НС;
- підготовка кадрів для ДСМК;
- проведення наукових досліджень з проблем медицини катастроф і впровадження їх результатів у практику охорони здоров'я.

ВИСНОВОК

Таким чином, системний підхід в управлінні ДСМК України повинен передбачувати розробку пошукових національних і міжнародних систем визначення зон НС, визначення їх координат з використанням сучасної техніки, в тому числі космічної. В арсеналі аварійно-рятувальних служб повинна бути сучасна комп'ютерна техніка, засоби зв'язку, евакуації та захисту, наявність налагодженого оперативного управління із стаціонарних і мобільних пунктів управління.

Література:

1. Medical disaster management in the US // New England J. Med. — 1989. -Vol. 320. — № 14. — Р. 941 — 942.
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 14.04.1997 р. № 343 "Про утворення Державної служби медицини катастроф" // Офіційний сайт [Електронний ресурс]. — 2007. — Режим доступу до сайту: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=343-97-%EF&p=1250950018558570> - Заголовок з екрану.
3. Закон України "Про аварійно-рятувальні служби" // Офіційний сайт [Електронний ресурс]. — 2007. — Режим доступу до сайту: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1281-14> — Заголовок з екрану.
4. Закон України "Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій технічного та природного характеру" // Офіційний сайт [Електронний ресурс]. — 2007. — Режим доступу до сайту: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1809-14> — Заголовок з екрану.
5. Правові основи Державної служби медицини катастроф України / Авт. кол. Рошін Г.Г., Волошин В.О. та ін. / МОЗ України, УНПЦ ЕМД та МК. — К., 2002. — 242 с.

Стаття надійшла до редакції 22.10.2009 р.